

8 กรณี 54 ศพ จากประเทศพม่าถึง กรณีโรฮิงญา...เป็นการค้ามนุษย์หรือไม่?

เดือนเมษายน 2551 เกิดเหตุการณ์ชวนให้ตระหนกสำหรับสังคมไทย เพราะมีการพบศพแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่หลบหนีเข้าเมืองไม่ถูกกฎหมายจำนวน 54 คน เป็นชาย 17 คน และหญิง 37 คน รวมถึงมีผู้บาดเจ็บอีก 21 คน จากจำนวนแรงงานข้ามชาติจากพม่าทั้งหมด 121 คน ในรถบรรทุกที่ดัดแปลงเป็นรถตู้คอนเทนเนอร์ห้องเย็น พบว่าเข้ากับข่าวดังระดับโลกเรื่องชาวโรฮิงญาที่เดินทางเข้าประเทศไทยโดยทางเรือในพื้นที่จังหวัดระนอง ถูกเจ้าหน้าที่ทหารไทยพลักดันให้กลับไปเพิฐญความตายกลางทะเล นำไปสู่คำถามว่าเรื่องเหล่านี้เกี่ยวข้องกับขบวนการค้ามนุษย์ในประเทศไทยอย่างไร?

กรณี 54 ศพ จากประเทศพม่า เป็นเพียงยอดภูเขาน้ำแข็งของขบวนการค้ามนุษย์

แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ มีนายหน้าพาลักลอบเดินทางมาจากแพปลาแห่งหนึ่งในจังหวัดระนอง เพื่อเดินทางไปทำงานที่จังหวัดพังงาและภูเก็ต ระหว่างที่รถได้แล่นมาถึงบริเวณบ้านบางกล้วยนอก หมู่ที่ 3 ต.นาตา อ.สุขสำราญ จ.ระนอง พบว่าแรงงานข้ามชาติจำนวนมากที่ต่างเบียดเสียดอย่างแออัดอยู่ในพื้นที่แคบๆ ได้เสียชีวิตลงเนื่องจากขาดอากาศหายใจนานกว่า 1-2 ชั่วโมง ทำให้คนขับรถต้องหยุดรถและหลบหนีความผิดไปในที่สุด

กรณีนี้ไม่ใช่เหตุการณ์แรกและไม่ใช่เหตุการณ์สุดท้ายสำหรับการย้ายถิ่นข้ามชาติ¹ ที่ไม่ปลอดภัยเช่นนี้ หากย้อนหลังไปดูกรณีแรกๆ ที่คล้ายคลึงกับกรณี 54 ศพ คือ เมื่อปี 2538 เกิดกรณีรถบรรทุกขนคนงานจากประเทศพม่าร่วมร้อยคนถูกอัดแน่นในรถบรรทุกคลุมผ้าใบแน่นหนา ออกจากจากระนองเพื่อไปภูเก็ต แต่เมื่อรถไปถึงจังหวัดพังงาก็เกิดอุบัติเหตุไฟไหม้ในรถ ดลลอกคนงานตาย 30 กว่าคน ที่เหลือบาดเจ็บสาหัสร่วม 50 คน และหากพิจารณาย้อนหลังช่วง พ.ศ.2549-2551 ที่ผ่านมาพบว่าได้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ในประเทศไทยมาแล้วอย่างน้อยถึง 14 ครั้ง (ที่สามารถตรวจสอบได้) มีแรงงานข้ามชาติเสียชีวิต 106 คน บาดเจ็บ 149 คน สูญหาย 15 คน²

เหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการเอาผิดเอาเปรียบจากผู้จ้าง และจากผู้ลักลอบขนแรงงานเข้ามาทำงานในประเทศไทย 3 ประมาณมากกว่า 20 ปีแล้ว ที่มีผู้อพยพข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านหลังไหลเข้ามาทำงานในบ้านเรา ด้วยเหตุผลจากโครงสร้างการเมืองและทางเศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นแรงผลักดันให้ผู้คนย้ายถิ่นออกจากบ้านเกิด ผนวกกับความต้องการแรงงานระดับล่างของธุรกิจต่างๆ ในบ้านเราที่เป็นปัจจัยดึงดูดให้แรงงานเหล่านี้มุ่งหวังเข้ามาแสวงหาโอกาสชีวิตที่ดีกว่า

น่าสนใจว่า จนถึงบัดนี้ประเทศไทยก็ยังไม่มึนโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติที่ชัดเจน มีแต่เนนโยบายจัดการผู้อพยพที่ลักลอบเข้าเมืองมาทำงานไม่ถูกกฎหมาย ทำให้เกิดการคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางในการขนคนเข้ามาทำงาน และเกิดเป็นขบวนการลักลอบค้ามนุษย์ข้ามชาติ จนประเทศไทยถูกตราว่าเป็นศูนย์กลางการย้ายถิ่นแรงงานข้ามชาติในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (ครอบคลุม 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า กัมพูชา ลาว เวียดนาม และมณฑลยูนนานของประเทศจีน) และเป็นศูนย์กลางการค้ามนุษย์ไปในเวลาเดียวกัน⁴

ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ เป็นการเคลื่อนย้ายในลักษณะของการลักลอบเข้าเมืองอย่างไม่ถูกกฎหมาย เกี่ยวข้องกับขบวนการนำพา หรือลักลอบขนแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทยที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และหลังจากเหตุการณ์กรณีแรงงานข้ามชาติเสียชีวิตระหว่างลักลอบเข้ามาทำงานที่ระนองในครั้งนี้อีก

ประจวบกับในตอนปลายปี 2551 ต่อต้นปี 2552 ล่ามข่าวต่างประเทศตีข่าวเรื่องชาวโรฮิงญา ที่เดินทางเข้าประเทศไทยโดยทางเรือในพื้นที่จังหวัดระนอง แต่ถูกเจ้าหน้าที่ทหารไทยผลักดันให้กลับไปเผชิญความตายกลางทะเล โดยในข่าวได้สัมภาษณ์ผู้รอดชีวิตให้ข้อมูลว่า ถูกผลักดันกลับไปในภาวะที่ยากลำบากและถูกทำร้าย⁵ ซึ่งกลายเป็นประเด็นร้อนต่อรัฐบาลไทยไม่น้อย หลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว สื่อ และภาคีรัฐบาลส่วนได้พยายามจะเชื่อมโยงต่อการลักลอบเดินทางเข้าประเทศไทยว่าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน⁶

ทำให้เกิดความสนใจจากรัฐบาล และภาคประชาสังคม ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเรื่องผู้อพยพข้ามชาติ รวมถึงชาวบ้านทั่วไป ต่อประเด็นนี้เพิ่มมากขึ้นมาก

เส้นดาบเกี่ยวของการค้ามนุษย์กับการค้าแรงงาน

การลักลอบขนแรงงานข้ามชาติและการค้ามนุษย์นั้น เป็นความดาบเกี่ยวระหว่างเรื่องของการนำพา หรือการค้ามนุษย์ กับการเคลื่อนย้ายแรงงาน เห็นได้จากการที่รัฐบาลได้มองกรณีการเสียชีวิตของแรงงานข้ามชาติจากพม่า 54 ศพ เป็นเรื่องของการค้ามนุษย์ ดังเช่น การให้สัมภาษณ์ของ นายพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นว่า “รัฐบาลไทยจะร่วมมือกับรัฐบาลพม่าในการปราบปรามการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ซึ่งรัฐบาลไทยอยู่ในระหว่างการหารืออย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลพม่าในการยกเว้นวีซ่าความเข้าใจว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ และความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาแรงงานผิดกฎหมายพม่าในไทย ตามบันทึกความเข้าใจที่ไทยกับพม่าได้ลงนามไปแล้ว”⁷

ด้วยกระแสประเด็นเรื่องการค้ามนุษย์ในระดับสากล ที่ผลักดันให้นานาชาติหันมาให้ความสำคัญกับปัญหาการค้ามนุษย์สำหรับประเทศในภูมิภาคอาเซียนก็ให้ความสนใจเรื่องนี้มาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี⁸ คือ

- พ.ศ.2540 ปัญหาการค้าสตรีและเด็กได้รับการกล่าวถึงครั้งแรกโดยผู้นำอาเซียนในการประชุมผู้นำอาเซียนอย่างไม่เป็นทางการ กำหนดให้มีแนวปฏิบัติและมาตรการความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของภูมิภาค ซึ่งรวมถึงการค้าสตรีและเด็ก
- พ.ศ.2541 ผู้นำอาเซียนได้รับรองแผนปฏิบัติการฮานอย แผนดังกล่าวเรียกร้องให้มีการเสริมสร้างความร่วมมือในการต่อต้านการค้าและการกระทำความรุนแรงต่อสตรีและเด็ก
- พ.ศ.2547 ที่ประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 10 ที่เวียงจันทน์ ได้ให้การรับรองปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือในการต่อต้านการค้ามนุษย์

อย่างไรก็ตาม การมองปรากฏการณ์เรื่องการค้ามนุษย์ในประเทศไทย ก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ยังคงเป็นการมองไปที่

กลุ่มเป้าหมายที่เป็นสตรีและเด็ก และนิยามการค้ามนุษย์เฉพาะในเรื่องของการแสวงประโยชน์ทางเพศเท่านั้น โดยผู้หญิงและเด็กเท่านั้นที่ถือว่าเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ดูได้จากการทำบันทึกข้อตกลงระหว่างหน่วยงานต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน เช่น

- พ.ศ.2542 มีการลงนามร่วมกันในบันทึกข้อตกลงเรื่อง แนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการกรณีการค้าหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์
- พ.ศ.2546 จัดทำบันทึกข้อตกลงเรื่อง แนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการกรณีการค้าหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 2) บันทึกข้อตกลง เรื่อง การดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน กรณีการค้าเด็กและหญิง และบันทึกข้อตกลงเรื่องแนวทางการดำเนินงานขององค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการกรณีการค้าเด็กและหญิง
- พ.ศ.2546 จัดทำบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา เรื่องความร่วมมือทวิภาคีว่าด้วยการจัดการค้าเด็กและหญิง และการช่วยเหลือเหยื่อการค้ามนุษย์
- พ.ศ.2547 จัดทำบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์
- พ.ศ.2548 จัดทำบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ว่าด้วยความร่วมมือต่อต้านการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะสตรีและเด็ก

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2551 กฎหมายฉบับนี้ห้ามการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบ รวมทั้งการค้ามนุษย์เพื่อใช้แรงงาน ซึ่งครอบคลุมถึงการค้าทารก เด็ก ผู้หญิง ผู้สูงอายุ และผู้ชายด้วย กฎหมายกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดและเป็นโทษหนักเหมือนกับอาชญากรรมร้ายแรง ซึ่งจะแตกต่างจากกฎหมายต่อต้านการค้ามนุษย์ฉบับเดิม

แต่เมื่อหันกลับไปมองเหตุการณ์แรงงานข้ามชาติที่เสียชีวิตถึง 54 ศพ ในระหว่างการลักลอบเดินทางเข้ามาทำงานที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้นำมาซึ่งข้อถกเถียงต่อเรื่องการค้ามนุษย์ว่าพวกเขา/เธอเหล่านั้นเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์หรือไม่ แม้ท้ายที่สุดคำตอบจะออกมาในลักษณะที่บอกว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในขณะที่ พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ฉบับใหม่ยังไม่มีผลบังคับ จึงต้องใช้กฎหมายฉบับเดิม แต่ในแง่ข้อถกเถียงก็แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ เข้าข่ายเหยื่อของการค้ามนุษย์และไม่เข้าข่าย

ต่อประเด็นนี้ นายวิฑิต มันทาภรณ์ นักวิชาการสิทธิมนุษยชนชื่อดังที่ทำงานในระดับนานาชาติ ให้ความเห็นว่า

“การถกเถียงในประเด็นข้างต้นเกี่ยวกับประเด็นเรื่องผู้เสียหายว่าเป็นเหยื่อหรือไม่เป็นเหยื่อนั้น ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่เรากเกิดความสับสนเพราะจะช่วยให้เราจำเป็นต้องหาความกระจ่างต่อเรื่องนี้ ทั้งการช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ ผู้แทนในการเรียกร้องให้เหยื่อ และการช่วยเจ้าหน้าที่ให้ทำงานสะดวกขึ้น โจทย์สำคัญคือ ทำอย่างไรถึงจะทำให้วิธีการของแต่ละฝ่ายสามารถมาบรรจบกันได้ ในทัศนะเจ้าหน้าที่ คือ สันนิษฐานไว้ก่อนว่าแรงงานกลุ่มนี้ผิดกฎหมาย ฉะนั้นก็ดำเนินการฟ้องและส่งกลับ โดยใช้กฎหมายเรื่องคนเข้าเมืองเป็นตัวตั้ง ... **ข้อเสนอของผมคือ ต้องใช้การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นเหยื่อ และต้องใช้กระบวนการในรูปแบบสวัสดิการสังคมเข้ามากำกับดูแล** ดังนั้น มีความจำเป็นที่ต้องมีคำสั่งที่ชัดเจนว่าเมื่อพวกเขาเป็นเหยื่อ จะต้องมีการโอนการทำหน้าที่เหล่านี้จากสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองไปยังหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ”⁹

บทบาทของ ‘นายหน้า’

กับการลักลอบขนแรงงานข้ามพรมแดน

จากพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ที่ให้คำนิยามผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ หมายถึง บุคคลที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากถูกกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด คือ จัดหา / ซื้อ / ขาย / จำหน่าย / พามาจาก / ส่งไปยังที่ใด / หน่วงเหนี่ยว / กักขัง / จัดให้อยู่อาศัย / รับไว้ โดยวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใด คือ ข่มขู่ / ใช้กำลังบังคับ / ลักพาตัว / ฉ้อฉล / หลอกลวง / ใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยให้เงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้ปกครองหรือผู้ดูแล เพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบอย่างหนึ่งอย่างใด คือ การแสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณี / การผลิตหรือเผยแพร่วัตถุหรือสื่อลามก / การแสวงหาประโยชน์ทางเพศ / การเอาคนลงเป็นทาส / การนำคนมาขอกทาน / การบังคับใช้แรงงานหรือบริการ / การบังคับตัดอวัยวะเพื่อการค้า / การอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน อันเป็นการขูดรีดบุคคล

เห็นได้ว่า การลักลอบขนแรงงานข้ามพรมแดน กับการค้ามนุษย์ มีความคาบเกี่ยวกันสูงมาก เนื่องจากทั้ง 2 กระบวนการต้องมีนายหน้าเข้ามาเป็นตัวหลักสำคัญ เพราะแรงงานข้ามชาติไม่สามารถย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมายได้ ทำให้ตัวแรงงานเองต้องย้ายถิ่นผ่านการมีเครือข่ายนายหน้า เครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงานได้ทำการวิจัยเชิงลึก เรื่องกระบวนการเข้าสู่การค้ามนุษย์ในแรงงานข้ามชาติ พบว่า มีรูปแบบการค้ามนุษย์จำนวนมาก ในรูปแบบการจัดหา นำพา การเอารัดเอาเปรียบ การแสวงหาผลประโยชน์จากแรงงานและการปิดกั้นอิสระเสรีภาพ รวมถึงการบังคับในรูปแบบอื่น ๆ¹⁰ โดยงานวิจัยนี้ได้จำแนกประเภทของนายหน้าไว้อย่างน่าสนใจ คือ

1. **นายหน้าพาข้ามพรมแดน** หมายถึง คนที่พาข้ามพรมแดนมายังประเทศไทย โดยเป็นธุระจัดการเรื่องการเดินทาง ซึ่งคิดค่าใช้จ่ายแล้วแต่ความยากลำบากของเส้นทาง
2. **นายหน้างาน/ส่งคนเข้าโรงงาน** ส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานและรู้จักกับเจ้าของกิจการ สามารถพูดภาษาไทยได้ดี ซึ่งการเก็บค่าใช้จ่ายขึ้นอยู่กับประเภทงาน
3. **นายหน้าเคสเลอร์เจ้าหน้าที่รัฐ** ซึ่งคนกลุ่มนี้รู้จักกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคนและเป็นผู้กว้างขวางในแวดวงแรงงานข้ามชาติ โดยจะทำหน้าที่เจรจาต่อรองเมื่อแรงงานถูกจับ โดยคิดค่าจัดการประมาณ 5,000-10,000 บาท
4. **นายหน้าทำบัตร/เอกสาร** ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยที่มีความรู้ในกระบวนการทำเอกสาร เช่น ใบอนุญาตทำงาน ใบทะเบียนราษฎร บัตรสุขภาพ โดยแต่ละครั้งจะเพิ่มค่าใช้จ่ายมากกว่าความเป็นจริง 1-2 เท่า เช่น ค่าทำใบอนุญาตทำงานและบัตรสุขภาพปกติเสียคนละ 3,800 บาท แต่หากผ่านนายหน้าต้องจ่ายประมาณ 5,000-10,000 บาท
5. **นายหน้าส่งคนกลับบ้าน** โดยคนกลุ่มนี้รู้จักกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ผลักดันคนต่างชาติกลับภูมิลำเนา หากแรงงานต้องการเดินทางกลับประเทศไทยอีกก็สามารถทำได้ แต่ต้องเสียเงินประมาณ 2,000-3,000 บาท
6. **นายหน้าพาไปโรงพยาบาล** ส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติที่พูดภาษาไทยได้ หรือคนไทยที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกับแรงงานข้ามชาติ หากแรงงานเจ็บป่วยจนต้องเข้าโรงพยาบาล แต่ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้และไม่มีความรู้ขั้นตอนต่างๆ ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาล นายหน้ากลุ่มนี้จะเป็นผู้อาสาพาไป โดยคิดค่าใช้จ่ายครั้งละ 500 บาท
7. **นายหน้าเงินกู้** มีทั้งคนไทยและคนต่างชาติซึ่งจัดบริการเงินกู้นอกระบบในอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ 20-30 บาท
8. **นายหน้าส่งเงินกลับบ้าน** ส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติซึ่งมีฐานะค่อนข้างดี มีโทรศัพท์มือถืออยู่ประเทศต้นทาง หากแรงงานข้ามชาติรายใดต้องการใช้บริการส่งเงินกลับบ้านในประเทศต้นทาง นายหน้าจากฝั่งไทยจะโทรศัพท์ไปบอกเครือข่ายที่ประเทศต้นทางเพื่อจ่ายเงินก้อนเท่าที่แรงงานต้องการส่งกลับ แล้วหักเปอร์เซ็นต์จากยอดเงินประมาณร้อยละ 10-20
9. **นายหน้ารับช่วง (Sub-Contractor)** เป็นคนคุมงานที่ส่งคนงานไปตามโรงงานต่างๆ นายหน้ากลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่มีอิทธิพล
10. **นายหน้าค้ามนุษย์** เป็นกลุ่มคนที่เป็นธุระจัดหา นำพาแรงงานมาเพื่อแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ เช่น บังคับค้าประเวณี บังคับให้ทำงาน ซึ่งมีการบังคับขู่เช็ดและทำร้ายร่างกาย

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าการมีนายหน้า ไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นการค้ามนุษย์เสมอไป การค้ามนุษย์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อต้องมีการหลอกลวงแรงงานไปทำงานที่อื่น แต่กรณีแรงงานข้ามชาติ 3 สัญชาติ เป็นเรื่องยากที่จะบอกตรงไปตรงมา เนื่องจากมีน้อยคนมากที่จะทราบว่าตนเองมาทำงานอะไรที่ประเทศไทย และการออกจากบ้านของพวกเขาไม่ใช่แค่เพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการละเมิดสิทธิมนุษยชน ที่ทำให้คนต้องอพยพย้ายถิ่นออกมา ฉะนั้นการที่แรงงานไม่อาจทราบล่วงหน้าถึงสภาพการทำงาน และไม่สามารถควบคุมสภาพนี้ได้ ก็เป็นการยากที่จะพูดได้ว่าเป็นการค้ามนุษย์

สถานการณ์เหล่านี้ คือ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเรื่องการค้ามนุษย์ ทั้งเรื่องนายหน้าที่จะเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนสนิท หรือเกิดจากความยินยอมสมัครใจเอง ส่วนการใช้กำลัง การลักพาตัว การบังคับ และการล่อลวงนั้นพบน้อยลง

แต่พบว่าปัญหาจะเป็นเรื่องของการจ้างงานและสภาพการทำงานที่ไม่ตรงกับที่บอกก่อนการย้ายถิ่น ซึ่งจะพบได้มากขึ้น เช่น มีการบังคับใช้แรงงานในภาคเกษตร โรงงาน ธุรกิจก่อสร้าง ธุรกิจประมงและอาหารแปรรูปจากสัตว์ทะเล คนรับใช้ตามบ้าน และขอทาน ในกลุ่มนี้มีแรงงานเด็กรวมอยู่ด้วย ซึ่งอาจเข้าข่ายการค้ามนุษย์ คือ มีค่าแรงถูกและสามารถแสวงประโยชน์ได้ง่าย

ดังเช่นเหตุการณ์เดือนมีนาคม พ.ศ.2551 เจ้าหน้าที่ได้บุกเข้าค้นโรงงานผลิตอาหารกุ้งแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร และ

ช่วยเหลือชาวพม่า 300 คน ที่ถูกบังคับใช้แรงงานออกมา ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่เจ้าหน้าที่รัฐระบุให้แรงงานชาย 20 คน ที่รวมอยู่ในกลุ่มแรงงาน 74 คน ถูกพิจารณาว่าเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ด้วย และให้ส่งตัวไปยังที่พักพิงชั่วคราวของรัฐบาล อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ได้ใส่กุญแจมือและกักขังแรงงานชายพม่ารายอื่นๆ ที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายไว้ที่โรงงาน และส่งตัวไปยังห้องขังเพื่อรอการส่งตัวกลับประเทศ¹¹

โรฮิงญา : ภาพสะท้อนความซับซ้อนและสับสนของการค้าแรงงาน การค้ามนุษย์ และผู้หนีภัยความตาย

หากมองตรากแห่งของประเด็นชาวโรฮิงญาที่ต้องเดินทางเข้ามาประเทศไทยโดยมีจุดมุ่งหมายทั้งต้องการหางานทำ ต้องการหลบหนีจากการละเมิดสิทธิในประเทศต้นทาง คือ พม่า และต้องการเดินทางต่อไปยังประเทศอื่นๆ ที่เป็นประเทศมุสลิมโดยเฉพาะมาเลเซียนั้น ชัดเจนว่ากรณีโรฮิงญาที่มีความซับซ้อนของสถานะของกลุ่มมากกว่า คือ ทั้งในฐานะที่เป็นแรงงานข้ามชาติเหยื่อของการค้ามนุษย์ และผู้หนีภัยความตาย ความซับซ้อน/ซ้อนทับของสถานะนี้เอง ทำให้มุมมองต่อเรื่องนี้มีหลากหลาย และนำมาซึ่งวิธีคิดหรือทำความเข้าใจต่อปัญหาของชาวโรฮิงญาที่เดินทางออกจากประเทศพม่า รวมทั้งแนวปฏิบัติต่อกลุ่มคนดังกล่าว ตามแต่ที่หน่วยงานหรือบุคคลนั้นๆ จะเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกรอบคิดหลักของผู้กำหนดนโยบายโน้มเอียงไปในมิติของด้านความมั่นคงเป็นหลัก ก็ทำให้การปฏิบัติต่อเรื่องดังกล่าวเน้นการแก้ไขปัญหาโดยการผลักดันส่งกลับเป็นหลัก ต่อประเด็นนี้ นายสุนัย ผาสุก ผู้ประสานงานปรึกษาองค์กรฮิวแมนไรท์วอตช์ประจำประเทศไทย ชี้ให้เห็นภาพว่า¹²

“การปฏิบัติต่อโรฮิงญา ขณะนี้ไม่สอดคล้องกับสภาพจริง ๆ ของโรฮิงญา เพราะโดยสภาพแล้วพื้นที่ที่ข้ามแดนเข้ามาอย่างไม่มีการขออนุญาตถือว่าเข้ามาโดยผิดกฎหมาย ต้องเข้าแดนด้วยกระบวนการตรวจคนเข้าเมือง ถ้าเข้ามาแล้วจับกุมได้ต้องส่งให้สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) เพื่อส่งตัวขึ้นศาล เมื่อพบว่ามีการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายต้องส่งกลับไปตามขั้นตอนที่ถูกต้อง สิ่งประเทศไทยปฏิบัติกับผู้ลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายทุกกลุ่ม ไม่เฉพาะโรฮิงญาเป็นการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานและได้รับการยอมรับจากนานาชาติพอสมควร ยิ่งดีกว่าประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ แต่การปฏิบัติกับโรฮิงญาของไทยหลังจาก 19 กันยายน 2549 เป็นต้นมาเปลี่ยนไป เพราะมีมติความมั่นคงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ต้องบอกว่าเป็นการเข้าใจผิดและเป็นสมมุติฐานที่ผิดโดยฝ่ายความ

มันคงว่า ชาวโรฮิงญามีผลกระทบต่อความมั่นคง ทั้งที่ความจริง บุคคลเหล่านี้ต้องการเดินทางผ่านไทยเพื่อเข้าไปยังมาเลเซีย”

นอกจากนั้นแล้วสุนัยยังได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงปัญหาของการค้ามนุษย์ในกลุ่มโรฮิงญา ไว้อย่างน่าสนใจว่า “นายหน้าจะได้ค่าตัวจากการขายโรฮิงญา ประมาณ 2-3 หมื่นบาท ต่อคน ส่วนโรฮิงญาก็ต้องจ่ายค่าตัวเช่นกัน โดยอาจจะจ่ายด้วยการกู้หนี้ยืมสินหรือบางคนก็เป็นหนี้ล่องหน้า พวกเขาจึงมีภาระที่จะต้องไปถึงปลายทางให้ได้ เพราะหลังจากที่ใช้หนี้หน้าหมด เงินที่เหลือก็เก็บ สถานการณ์จึงบีบบังคับเพื่อไปให้ถึง เมื่อถูกจับและส่งกลับไม่ว่าทางบกหรือทางทะเล พวกเขาก็จะดันดันกลับมาอีกเมื่อถูกจับและดันตัวตามตัวจะมีเบอร์โทรศัพท์อยู่ นั่นคือ เบอร์ติดต่อนายหน้า หากจะไล่เบี่ยนายหน้าเหล่านี้มีเยอะแยะเต็มไปหมด มีทั้งคนโรฮิงญา คนไทย คนมาเลเซีย หากไล่ตามเบอร์ก็สามารถไล่จับนายหน้าได้ทั้งหมด เราก็จะสามารถตัดตอนการค้ามนุษย์ได้ แต่ตอนนี้เราไปตอบใจหยาบๆ มองว่าโรฮิงญาเป็นภัยด้านความมั่นคง จริงๆ ไม่ใช่ กลุ่มที่เป็นภัยต่อความมั่นคง คือ “นายหน้า” ที่ควรต้องถูกดำเนินการตามกฎหมาย”

ขณะเดียวกัน ด้วยปัจจัยที่ประเทศพม่าปฏิเสธสถานะความเป็นพลเมืองของโรฮิงญา ทำให้กลไกในการคุ้มครองชาวโรฮิงญา รวมถึงการใช้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคอาเซียนในการแก้ไขปัญหานี้อาจจะไม่สามารถกระทำได้ เพราะชาวโรฮิงญาเหล่านี้ไม่มีสถานะเป็นพลเมืองของประเทศพม่า ซึ่งก็อาจจะเข้าช่วยไม่ได้เป็นพลเมืองในกรอบความร่วมมือของอาเซียนด้วยเช่นกัน

เมื่อปัจจัยทั้งในประเทศต้นทาง และสถานะของชาวโรฮิงญาที่มีความซับซ้อนเช่นนี้แล้ว ทำให้เกิดคำถามต่างๆ ตามมาว่า เราจะสามารถแยกสถานะที่ทับซ้อนของคนกลุ่มนี้ได้หรือไม่ หรือเราควรจะต้องแสวงหามุมมองใหม่ต่อประเด็นดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันต้องยอมรับว่ามิติที่จะใช้ทำความเข้าใจสถานะที่ทับซ้อนเช่นนี้ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีสถานะผู้หนีภัยความตาย และแรงงานข้ามชาติ แนวทางการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐที่เน้นเรื่องความมั่นคงของรัฐ โดยการใช้วิธีการผลักดันออกโดยทันทีนั้น ขวนขวายให้ตั้งคำถามสำคัญว่า มีส่วนในการผลักดันให้เกิดขบวนการค้ามนุษย์ และผลักดันให้คนเหล่านี้กลายเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์โดยทางอ้อมหรือไม่

เราจะข้ามพ้นความซับซ้อนเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ได้อย่างไร?

เพราะภาพรวมของการลักลอบขนแรงงานข้ามชาติ และการค้ามนุษย์ ดูจะเป็นภาพที่ดูสับสนและซับซ้อน มองไม่เห็นรอยแบ่งที่ชัดเจนของสถานะต่างๆ หรือบางครั้งแม้จะเห็นชัด แต่กลับดูพรวัวลลงไปอีก เหตุการณ์การลักลอบขนแรงงานข้ามชาติจนนำไปสู่เหตุโศกนาฏกรรม สะท้อนให้เห็นความพรัลเลือนของความเป็นผู้อพยพที่แสวงหางานทำ เพื่อชีวิตที่ดีกว่า กับเหยื่อของการค้ามนุษย์ที่ต้องนำพาให้พวกเขาอยู่ในสภาพไม่พึงปรารถนา ภาพการเข้าช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ ทั้งเด็ก

ผู้หญิงและผู้ชาย ที่ตั้งคำถามต่อกลไกการคุ้มครองที่จะทำให้อำนาจการละเมิดต่อพวกเขาช้าแล้วช้าเล่า ภาพชาวโรฮิงญาที่ชวนตั้งคำถามต่อภาพซ้อนกันของสถานะในตัวคนเดียวแล้วเราจะข้ามพ้นไปอย่างไร?

ประการแรก ในภาวะที่โลกหมุนเร็วขึ้นด้วยแรงผลักของโลกาภิวัตน์ การเดินทางข้ามพรมแดนของรัฐของผู้คนย่อมง่าย และก็เป็นช่องทางที่ผู้คนที่แสวงหาชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะคนยากจนในประเทศเพื่อนบ้านย่อมมีมากขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ แน่หนอนในภาวะที่พรมแดนของรัฐถูกปิดด้วยอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ ขบวนการค้ามนุษย์ รวมถึงนายหน้า ที่จะนำพาผู้คนข้ามพรมแดนเข้ามาที่ย่อมจะเกิดขึ้นและสร้างความเสี่ยงแก่คนที่เดินทางข้ามประเทศ สิ่งที่รัฐไทยและสังคมจะต้องพิจารณาอย่างจริงจัง คือ ทำอย่างไรให้การเดินทางข้ามพรมแดนของผู้คนทั้งหลายเป็นการเดินทางที่ปลอดภัย เป็นการย้ายถิ่นที่ปลอดภัย แน่หนอนยอมต้องพูดถึงเรื่องของนโยบายการจัดการแรงงานข้ามชาติที่มีการวางแผนระยะยาว และมองทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นอย่างรอบด้านด้วย

ประการที่สอง การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการช่วยเหลือเหยื่อการค้ามนุษย์ จะต้องไม่มีช่องทางที่ไปละเมิดสิทธิซ้ำซ้อนต่อตัวผู้ถูกค้า ขณะเดียวกันก็ต้องมองในมิติที่พวกเขาเหล่านั้นข้ามพรมแดนเข้ามาเป็นแรงงานที่แสวงหางานทำเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของตนเอง การบังคับใช้กฎหมายก็ควรจะต้องเอื้อต่อภาวะดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากแรงงานจำนวนมาก แม้จะตกเป็นเหยื่อของการลักลอบค้ามนุษย์ แต่เบื้องหลังการเดินทางนั้นหลายคนมีภาระหนี้สินผูกติดตัวมา การส่งกลับโดยไม่คำนึงถึงลักษณะดังกล่าว ก็เป็นการเริ่มต้นวงจรของการค้ามนุษย์อีกครั้งซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ประการสุดท้าย ปราบปรามการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า ด้วยปัจจัยผลจากประเทศต้นทางที่หลากหลาย และนโยบายเกี่ยวข้องกับคนข้ามชาติที่ยังไม่ชัดเจน ทำให้คนข้ามชาติจำนวนมาก มีสถานะที่หลากหลายในตัวเอง กรณีของชาวโรฮิงญา ได้สะท้อนภาพนี้อย่างชัดเจน ทำให้รัฐบาลไทยและสังคมไทยต้องตระหนักว่า สถานการณ์ดังที่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีนโยบายที่มองเห็นกลุ่มคนสถานะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายเกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัย ควบคู่ไปกับนโยบายต่างประเทศเชิงรุก และคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนที่จะช่วยให้วงจรการค้ามนุษย์ถูกตัดลงไปมากขึ้นเรื่อยๆ

ขณะเดียวกันก็ต้องผลักดันให้เกิดนโยบายการจัดการคนไร้รัฐไร้สัญชาติทั้งภายในประเทศ และสร้างกลไกในระดับภูมิภาคที่จะแก้ปัญหาคนไร้รัฐของภูมิภาคให้ได้ และท้ายที่สุดจำเป็นที่จะต้องพิจารณานโยบายแรงงานข้ามชาติที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น มีแผนเชิงรุกทั้งในประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในภูมิภาคอันเป็นหนทางของการตัดช่องทางการค้ามนุษย์ในระยะยาวต่อไป